

Ik wil volle kracht vooruit

Als je vroeger, op de lagere school, het programma niet kon bijbenen, dan moest je een leerjaar doubleren. Zo'n leerstofjaarklassensysteem is heel ondoelmatig. De zittenblijvers worden onderbelast en verspillen veel tijd aan dingen die ze allang weten. Gelukkig is zittenblijven tegenwoordig nagenoeg afgeschaft (maximaal 3% van de leerlingen mag langer dan zes jaar over groep 3 t/m 8 doen). Men streeft naar continue progressie en doorlopende leerlijnen. Ik moet als leerling in staat worden gesteld steeds voortgang te boeken in mijn leerproces, telkens voortbouwend op wat ik al ken en kan. Daartoe moet men het onderwijs differentiëren en afstemmen op mijn individuele beginniveau en tempo. Dat vereist veel personeel, geld en organisatievermogen. Indien aan die voorwaarde niet voldaan is, loopt de helft van de klas zich te vervelen: sommigen omdat de lessen hun boven de pet gaan (ze kunnen het tempo niet aan en gooien het bijltje erbij neer) en anderen omdat ze onderbelast worden en gedwongen worden onder hun niveau te werken. Dan vervloek ik de politici die het zittenblijven hebben afgeschaft.

Tot zover de basisschool, fase 1 van mijn doorlopende leerlijn. Ik ben nu in fase 2 beland:

Fase 2: de overgang van basis- naar voortgezet onderwijs

De verblijfsduur in het basisonderwijs is gelimiteerd: na groep 8 moet je naar het voortgezet onderwijs. In februari wordt de CITO-toets afgenomen om te kijken hoever ik gekomen ben. Aan de hand van de toetsuitslagen kan men ongeveer bepalen wat mijn beginniveau is als ik het voortgezet onderwijs binnenkom. Vanuit het ideaal van de doorlopende leerlijnen wordt voorondersteld dat men het onderwijs in de brugklas op mijn beginniveau afstemt. Maar dergelijke differentiatie vereist veel personeel, geld en organisatievermogen. In plaats daarvan verkiest men veelal een grove differentiatie in schooltypen, elk met een apriori gekozen beginniveau en leertempo. De CITO-toets wordt mede als een soort intelligentietest gebruikt: naarmate ik hoger scoor, verwacht men dat ik ook een hoger leertempo aankan. Als intelligente leerling word ik dus gedupeerd als ik door omstandigheden een lage CITO-score haal. Dan vervloek ik de politici die de verblijfsduur in het basisonderwijs gelimiteerd hebben. Ik wil dan liever nog een jaartje doorgaan in een schakelklas (groep 9), of in elk geval wil ik gelegenheid krijgen de CITO-toets in juni te herkansen. Zodoende zou ik mijn eindniveau kunnen opkrikken om me toegang tot een hoger schooltype te verschaffen. De huidige praktijk is daarentegen dat we tot februari onder hoogspanning voor de CITO-toets werken en dat de onderwijs- en leermotivatie in het resterende tijdvak van maart tot en met juni nagenoeg is uitgeblust: we zijn doodop geraakt en het maakt immers toch niks meer uit.¹

Fase 3: het voortgezet onderwijs

Idealiter start het voortgezet onderwijs met een brede brugklas of -periode waarin eventuele deficiënties worden weggewerkt en waarin nader gedetermineerd wordt voor welk schooltype ik geschikt ben. Dat was het ideaal van de Mammoetwet. Maar in de praktijk zijn er hooguit VMBO- en HAVO/VWO-brugklassen, waarbij het nog maar de vraag is of het programma op mijn feitelijke beginniveau wordt afgestemd. De CITO-toets wordt niet zozeer als diagnostische entreetoets, maar veeleer als toelatingsexamen gebruikt. Zijwaartse doorstroming van VMBO-t (MAVO) naar HAVO behoort niet tot de reguliere mogelijkheden en verticale doorstroming is nagenoeg geblokkeerd doordat de programma's niet op elkaar aansluiten.²

Door de afschaffing van het zittenblijven in groep 3 t/m 8 van het basisonderwijs en door het feit dat de verblijfsduur in het basisonderwijs in beginsel tot acht jaar gelimiteerd is, is het beginniveau van degenen die het VMBO instromen zeer heterogeen. Aan de onderkant van het VMBO is het nauwelijks doenlijk om die heterogeniteit op te vangen. De politiek probeert daar wat aan te doen door 'leerstandaarden' in te voeren die het basisonderwijs in groep 8 moet bereiken. Maar de logische consequentie, dat ik nog een extra jaar op de basisschool mag blijven als ik het beoogde eindniveau niet hebben weten te bereiken, wordt vooralsnog niet getrokken.

Als ik niet mee kan komen in het voortgezet onderwijs, wordt ik naar een lager schooltype verwezen of moet ik een klas doubleren, met alle onderbelasting en tijdverspilling van dien. Daarnaast kan ik als vertraagde leerling twee buffers gebruiken: de bijspijkertaak (afgerekend na de zomervakantie) en de voorwaardelijke overgang (afgerekend bij het kerstrapport).

Binnen het VMBO wordt het ideaal van doorlopende leerlijnen gefrustreerd door de limitering van de verblijfsduur aldaar. Indien ik het vierjarige programma niet in vijf jaar met succes doorlopen heb, kan ik mijn heil alleen nog in het volwassenenonderwijs (VAWO) zoeken om mijn diploma te behalen. Intelligente leerlingen die er, bijvoorbeeld door taalachterstand, langer over doen of die alsnog naar VMBO-t willen doorstromen, zijn de dupe. Zij vervloeken de politici die de gelimiteerde verblijfsduur in het VMBO bedacht hebben.

Fase 4: tertiair onderwijs (MBO, HBO EN W.O.)

Door de gelimiteerde verblijfsduur in het VMBO, komen vele leerlingen zonder diploma het kort-MBO binnen (de zgn. drempelloze instroom). Ten gevolge daarvan zijn de beginniveaus zeer heterogeen, hetgeen men slechts met grote moeite kan opvangen. Ook hier rijst de vraag of verlenging van de toegestane verblijfsduur in het VMBO niet effectiever zou zijn.

In het lang-MBO wordt men geconfronteerd met het probleem dat men twee doelgroepen moet bedienen: degenen die met hun diploma op zak de arbeidsmarkt willen betreden en degenen die naar het HBO willen doorstromen. Zoals we de afgelopen jaren aan de taal- en rekentoets bij de PABO's hebben kunnen zien, is het nogal een heksentoeer om vanuit het MBO een doorlopende leerlijn naar het HBO te creëren. Een soortgelijk probleem treedt voor het HBO op (en in de toekomst vermoedelijk ook voor de universitaire bacheloropleiding!): enerzijds opleiden voor de arbeidsmarkt en anderzijds voorbereiden op de eventuele masteropleiding.

Maar het meest fundamentele probleem in het hoger onderwijs is: dat het HBO, wat de arbeidsmarktpositie van zijn gediplomeerden betreft, moet concurreren met verwante opleidingen uit het lang-MBO. En evenzo: dat het W.O. moet concurreren met verwante opleidingen uit het HBO. Teneinde zich op de arbeidsmarkt te profileren, schroeven de faculteiten het ingangsniveau van hun programma's zo hoog mogelijk op. Want zodoende kunnen ze in hun (op papier drie- of vierjarige) bacheloropleidingen een diplomaniveau bereiken dat aanmerkelijk hoger is dan dat van hun naast-lagere concurrent. Iedere aspirant-student wordt toegelaten, ook al beantwoordt hun beginniveau niet aan het arbitrair gekozen niveau waarvan het programma uitgaat. Daar komt bij dat de instroom van de bacheloropleidingen zeer heterogeen is (het HBO rekruteert niet alleen uit HAVO maar ook uit VWO en MBO; en het W.O. rekruteert niet alleen uit VWO, maar ook uit degenen die de HBO-propedeuse voltooid hebben). Ten gevolge van dit alles zijn doorlopende leerlijnen voor aankomende W.O.- en HBO-studenten slechts een vrome wens. Ze worden overvraagd, moeten allerlei 'deficiënties' bijspijkeren zonder dat dat studiepunten oplevert, velen leggen in de selectieve propedeuse het loodje, en de overigen halen meestal pas met grote studievertraging en na talloze herkansingen het bachelordiploma (of het diploma van de tweejarige Associate Degree).

Een horde die aparte vermelding verdient, is het bindend studieadvies (BSA) in de propedeuse. Het BSA heeft tot doel ongeschikte studenten van verdere deelname aan de opleiding uit te sluiten. Een serieuze assessment van studiegeschiktheid hoeft niet meer dan een half jaar in beslag te nemen, maar de opleidingen nemen er tien maanden de tijd voor. Als ik binnen tien maanden minder dan zoveel procent van de propedeutische studiepunten behaald heb, moet ik vertrekken (en meestal geldt hetzelfde als ik niet in 22 maanden de hele propedeuse voltooid heb). Maar waar zijn die overige twee maanden gebleven? Die zijn gereserveerd voor de formele BSA-procedure, want men behoort mij nog voldoende tijd gunnen om naar een andere opleiding om te zwaaien. Vroeger kon je eind augustus nog herkansingen afleggen. De invoering van het BSA heeft in het eerste studiejaar dus tot twee maanden gedwongen leegloop geleid.

Fase 5: de overgang van bachelor- naar masteropleiding

Dit verhaal gaat over doorlopende leerlijnen en continue progressie zonder onderbelasting en gedwongen leegloop. Dan mag de harde knip van minister Plasterk niet ongenoemd blijven. Hij deinst er niet voor terug om voorwaardelijke toelating tot masteropleidingen (de zachte knip) te verbieden, ook al leidt dit ertoe dat ik met lange wachttijden geconfronteerd word voordat ik met mijn bachelordiploma op zak aan de masteropleiding kan beginnen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 16-12-2008

<http://www.onderwijsethiek.nl>

Disclaimer: Dit opstel is uit de losse pols geschreven naar aanleiding van het voorstel van de PO-raad de CITO-toets pas aan het eind van het schooljaar af te nemen. Wees bedacht op het risico dat gegevens onvolledig of zelfs onjuist zijn.

¹ Vandaar dat de PO-raad onlangs bepleit heeft de CITO-toets naar het eind van het schooljaar te verplaatsen. De staatssecretaris juicht dat voorstel toe. Zie: http://leerlingzorgpo.kennisnet.nl/archief/bijdragen_2008/citotoets.

² Onlangs heeft Minister Plasterk (<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=569>) de nadelen van deze vroege voorsortering op de agenda trachten te zetten. Ook de VVD (<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=573>) wil daar wat aan doen, door binnen het VMBO-t een MBO-gerichte en een HAVO-gerichte programmastroom te onderscheiden.